

„Dalolt életében mások gyönyörűségére és meghalt szegényen” Palotásy Gyula (1857–1893) tragikus sorsú jászberényi születésű zeneszerző élete

Ebben a tanulmányban a Jászberényben mindenki által ismert és tisztelt *Palotásy János* híres zenetanár fiának tragikus sorsú életéből villantunk fel számos emléket – szépet és fájdalmasat – a korabeli sajtó tükrében. A Palotásy János nevét viselő zeneiskola egy fogalom a városban, nemcsak a zenészek, hanem a zenét szerető laikusok körében is.

De a fiáról feltűnően keveset tudunk. Budapesten élt, sok emlékezetes és nevezetes zenét szerzett. Híres emberekkel volt kapcsolatban, de hát olyan korban élt, amikor az általa választott művészeti munkáját anyagilag nem értékelték, egyszerűbben fogalmazva állandó megélhetési gondokkal küzdött. Az élet, a jó Isten tragikus sorsot adott neki, rövid életet élt.

Azt már talán többen tudják, hogy a 19. század második felében, a Jászberényből fakadt a legszebb magyar melódiák egyrészenek egész sorozata. Ezek a gyönyörű népdalok örömet és bánatot is kifejezve országszerte tovavittek a hírét a jászberényi születésű kiváló zeneszerzőknek. Ebben a nemes munkában, szülővárosuk zenei rangjának felemelésében az apa, Palotásy (Pecsenyánszky) János és fia, Gyula derekasan kivették a részüket. A két Palotásy mellett méltó társuk volt a szintén Jászberényben dolgozó *Riszner József*, akinek szerzeményeit két vastos kötetben ki is adták. Ezzel a rövid tanulmánnyal, az a célunk, hogy Jászberényhez, a jászok művészetét és elsősorban zenét szerető közönségéhez egy kicsit közelebb hozzuk ezt a ma már teljesen elfeledett zenész embert.

Családja, gyermekora, tanulmányai

A Palotásy család a 18. század elején érkezett a királyi Magyarországra lengyel honból. Első ismert tagjukat még Pecsényánszky névvel anyakönyvezték, majd később családnévüket magyarosítva vették fel a Palotásy nevet. Főhősünk édesapja Palotásy János 1821-ben született Jászberényben. Országosan ismert zeneszerző, tánckomponista és levéltáros volt. Fia, Palotásy Gyula 1857-ben született Jászberényben. Csak közbevetőleg említjük, hogy a korabeli sajtó mindenütt következetesen Palotásy-nak írta a családnévét. Mi ebben a tanulmányban a ma már általánosan használt Palotásy nevet használjuk.

Tanulmányai

Eredetileg jogi pályára készült, de zenei tehetsége és hajlama a zeneszerzői pályára vonzották. Bécsben a zenekonzervatóriumnak volt a növendéke.

Palotásy Gyulának már Jászberényben is volt egy híres tanítómestere, Basztl János karmester személyében. Róla szintén keveset tudnak, ezért munkásságáról néhány szót említünk meg. Basztl családja Morvaországból származik. Fiatal korában nem akárki volt a mestere, mint *Giacomo Meyerbeer* – akit német zeneszerzőként a francia „opéra grande” legnagyobb mestereként ismerték – korának egyik leghíresebb operaszerzője. Az 1830-as években együttműködött a Nemzeti Színházban jó barátjával, Erkel Ferenc-cel is. Akkor még a különálló Pestnek – mint szabad királyi városnak – a házjegyzékében már 1818-ban Rózsa utcai lakosként szerepeltek. Az 1848/49-es szabadságharc bukása után el kellett költözniük Pestről, és több mint negyven évig, 1893-ban bekövetkezett haláláig Jászberényben, megbecsült zenészként és tanárként dolgozott. 1859-ben Jászberényben Kazinczy Ferenc születésének centenáriumi ünnepélyén a nevét úgy említették, mint jász zenészt. E rövid kitérő után térjünk vissza főhősünk munkásságához.

Zeneszerzői tevékenysége

Huszonegyévesen, 1878-ban került fel Budapestre, és édesapjához hasonlóan zenetanárként tanított, de zeneszerzéssel is aktívan foglalkozott a fővárosban. A *Fővárosi Lapok* című újság adta hírül, hogy 1880 augusztusában a Jászberényi Dalegylet egy nagy sikerű hangversenyt adott. A változatos műsorban *Riszner József* és *Palotásy Gyula* urak, *Nagy Ibo*lya és *Riszner Anilla* kisasszonyokkal előadták Mendelssohn *Hebridák* című nyolc kézre írt nyitányát. Még abban az évben a *Hon* nevű folyóirat adott hírt, hogy egy népszínműhöz írt zenét. Minden jel arra mutatott, hogy a fiatal művésznek sikeresen elindult a karrierje. Kortársa és barátja volt *Reviczky Gyula* (1855-1889) magyar költő és író. Barátja verseinek megjelenítése kedvenc feladatai közé tartozott. *Reviczky* sorsa kicsit hasonló volt kortársaihoz és barátjához, *Palotásy Gyulához*. *Reviczkyt* is – annyi más íróhoz és költőhöz hasonlóan – míg élt szerették és becsülték, halála után pe-

dig szinte teljesen elfeledték. 1882-ben a farsangi mulatságok egyik legnevezetesebb csárdását *Athleta* névvel főhősünk komponálta. Először az *Országos Nőképző Egylet* által a pesti Európa Hotel és Étteremben rendezett vigalmon mutatták be. De Szolnokon, a megyei bálon, a megyeháza nagytermében is bemutatták, és nagy sikert aratott. A *Harmónia* nevű zenekiadó társulat ki is adta a művet, amely vidéken a nagyobb városokban is hozzáférhető volt bármely könyv és zeneműkereskedésben. 1887-es évben igen termékeny volt, mert *Őt magyar eredeti dal* címmel jelent meg a *Nádor Kálmán* féle cégnél *Palotásy* átíratában. Az első két dal *Még fáj a szív* és az *Üdvözíts* volt, majd az egyik legsikerültebb dala az *Őszi idő* volt, amely egy eredeti gondolatú poétikus kis dal, és gyorsan országosan is nagyon népszerű lett.

A *Ne sírjatok budapesti lányok* címmel ez lett később az I. világháború katonadala, amelyet a bevonuló katonák énekeltek, természetesen más településeken Budapest helyett a helyi város nevével is énekeltek. Ez a dal először az 1890-es években a *Palotásy* által jegyzett *101 legszebb magyar népdal* című könyvében – amelyet a neves Bárd Ferenc könyv- és zeneműkereskedése adott ki – bukkanhatunk rá. Később aztán *Kacsóh Pongrác* zongorára átírta a *Magyar katonanóták* címmel, amely 1915-ben jelent meg, és így vált még ismertebbé. 1914. augusztus 1-e után, a Nagy Háború kitérője után a mozgósítás napjaiban e daltól volt hangos az egész Magyarország. A Nagy Háború kezdetekor 1914-ben *Kodály Zoltán* is lejegyezte a dallamot, miután számtalan helyen hallotta, ahogy a bevonuló katonák énekeltek.

Már majdnem tizenöt éve dolgozott Pesten, de sajnos abban az időben ezek a zeneszerzői munkák egyike sem jövedelmezett annyi összeget, amely nyugodt életet biztosított volna számára. Pedig nagyon sokat dolgozott, de keveset keresett, népszerűvé vált szerzeményeinek nem ő élvezte a hasznát. Már a közelgő halála előtt jelent meg a 100. dala, de még ez sem volt elég ahhoz kiemelkedjék az állandó szegénységéből.

Az 1848/49-es szabadságharc 45. éves évfordulójára készülve a Magyar Nemzeti Múzeum egy érdekes gyűjteményt állított össze azokból a zeneművekből,

melyek a szabadságharc eseményeivel összefüggésben állottak. Palotás Gyula a múzeum megbízásából átírta zongorára ezeket a zenedarabokat, melyeket a múzeum ki akart adni. Az egyik legérdekesebb darab: *Haynau futása* címmel ír galopp volt. Ennek az eredeti szerzője egy angol zenész volt, és annak emlékére írta, hogy milyen büntetést mért a londoni nép a vérengző tábornokra, akit felismertek Londonban. Megdobálták mindenfélével, és még a bajuszát is megtépdesték. Ezt az eseményt örökítette meg a fenti zenei táncjáték. Mind ezen történekekről részletesen beszámolt a Történelmi Lapok 1893. december 1-i száma.

Érdekes, és külön elemzést is igényelne, hogy az 1892-ben megjelenő befolyásos országos lap hirdetésében egy pesti zeneműkiadónál három jászberényi zeneszerző műve is szerepelt. Palotás Gyula, ifj. Riszner József és Tarnay Alajos szerzeményeit lehetett megvásárolni a kiadónál. Büszkén ismételhetjük meg, a tanulmány bevezető sorait, hogy abban az időben Jászberény a zene egyik központja volt a királyi Magyarországon.

Még tragikus halála előtt 1893. januárjában Méry Béla zeneműkiadója adott ki egy új népdalcsokrot – *A Dorozsmai Csárdában* – amely népdalokat Dankó Pista és Palotás Gyula szereztek. A nóták könnyen játszható voltát olyan szerencsésen tudta egyesíteni az eredeti és nemzeti zamattal – ahogy írja a nagy tekintélyű Pesti Hírlap – hogy szépség és hatás dolgából nem vészett el azokból semmi. Csak néhány nóta címét idézzük fel „*Azt olvastam én valahol...*”, „*Kis ablakom*”, „*Fürdik a holdvilág*” és „*Rózsa vagy...*” és így tovább lehet felsorolni mind a 25 nóta címét.

Tragikus halálának körülményei

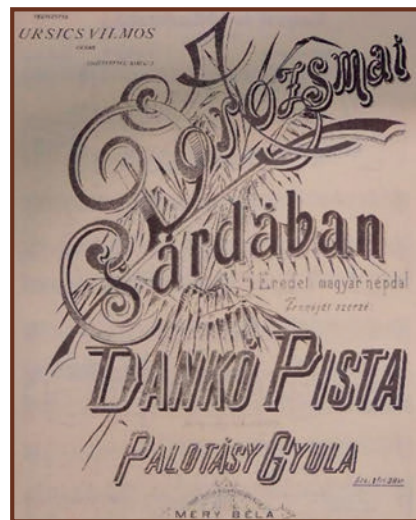
1893. december 24-én karácsony szent estéjén a neves Budapesti Hírlap adta hírül, hogy a Kerepesi úti *Fehér ló* szálló udvarán halva találták Palotás Gyulát. A rendőrség a vizsgálat során egy búcsúlevelet is talált, amelynek tartalma alapján arra gyanakodtak, hogy öngyilkos lehetett. A rendőrség vizsgálat elindult Palotás Gyula lakásán, aki abban az időben Krausz Gyula cipésznél (Szondy u. 60.) lakott. A megtalált búcsúlevelének fájdalmas soraiból felidézünk egy rövid részt:

Részlet a megtalált búcsúleveléből: „*Eddig életem egét fényes csillagok borították és bearanyozták ragyogásukkal. De a sors könyvében másként volt megírva. Boldogságom nem lehet tartós, rövid, mind a tiszavirág élete... Fényes egem beborult, jött dúló vihar, mely sötétséget terjesztett maga körül mindenre. ... Megszoktam, belenyugszom hozzászoktam a gondolat-*

hoz, hogy úgy tekintsem magamat, mint egy magánosan álló fűszál a pusztában. Ez az utolsó gondolatom és ez nem is törtenhetett másképp. Ég vele!!!”

E tanulmánynak nem feladata, hogy részletesen kibogozza a korabeli sajtóból, hogy most öngyilkos lett vagy betegség okozta a halálát. Csak záráskeppen a semmilyen módon bulvársajtónak nem nevezhető rangos Fővárosi Lapok írta a következőket: „*A megejtett boncolás megállapította, hogy a jobb sorsra érdemes tehetséges zeneszerző heveny-tüdőgyulladásban szenvedett.*”

Pedig halála napján a Nádor Kálmán vezette zeneműkiadónál éppen akkor jelent meg 25 magyar dalt tartalmazó 5. füzet. A magyar nóták legjava található ebben a kiadványban, a Palotás Gyulától megszokott és ismert zenei stílusában. De országszerte sokan élvezték hallgatni

Méry Béla zeneműkereskedése által Budapesten megjelentetett kotta

és énekelni kedvelt dalait. Csak néhányat idézzünk fel, amelyet ma is sokan ismernek. Csak példaképp említsük meg a *Sötétbe, Volt nekem egy szép szeretőm, Egy csillag se ragyog, Fürdik a holdvilág* és *Még azt mondják nincs Szegeden boszorkány* címmel jól ismert dalok.

A korabeli (fővárosi) sajtó nagyon találóan úgy fogalmazott, „*dalolt életében mások gyönyörűségére és meghalt szegényen*”. A róla írt nekrológban elmondták azt is, hogy az ifjú zeneszerző, akinek magyar nótáit széles Magyarországon mindenütt dalolják és „*verik a zongorán*”, mindig kilincselte zenekiadótól zenekiadóig munkáért. De hiába, és sajnos elmondhatjuk, hogy a nélkülözés és a szegénység volt a sorsa, míg nem a halál elhozta számára a megváltást.

A szerencsétlen sorsú fiatal jászberényi zeneszerző koporsóját a temetésén nagyszámú gyászoló közönség állta körül, akik a dalainak kedvelői voltak.

De ott voltak koporsója mellett a tanítványai és a magyar nóta hűséges terjesztői is, a magyar cigány-muzsikuskok. Egyszerű koporsóját néhány rózsakoszorú borította és az egyiken fehérszalagos felírással a következő szerepelt: „*Palotás Gyulának – a jász nők.*” Temetését barátai intézték, hamvait ingyen sírba helyezték, és a szertartás alatt Radics Béla cigányzenekara, a zeneköltő legszebb dalait játszotta el a sírja felett. Méltán mondhatták el a neves költő szavait: „*Nyugtalan élet után e sír nyugalma öleljen, Dalt hagy-tál örököül s dal örökíti neved!*”

Emlékezete

Voigt Vilmos magyar néprajzkutató, emeritus professzor 2011-ben megjelent egyik írásában rávilágított annak a lényegére, hogy miért is felejtődik el, az olyan nagyszerű zeneszerzők munkássága, mint ami Palotás Gyuláé is volt.

„*Néprajzkutatásunk sajnálatos arisztokratizmusból nem szokott foglalkozni a cigányzene, magyar nóta és a rokon jelenségek kérdéseivel, noha ezek mintegy másfél évszázada a lakosság (közte biztosan a „nép”) nagy részét érdekelték, sőt mindmáig érdeklik.*”

E rövid cikk szerzője is ahhoz az idősebb korosztályhoz tartozik, aki még emlékezik Vörös Sárira (1910–1998), a híres magyarnóta énekesnőre, akinek fellépési repertoárjában rendszeresen szerepelt Palotás egyik nagyon népszerű nótája *Ablakomba besüt az esti fény* címmel.

Ne feledjünk el emlékezni Palotás Gyulára.

Források:

- Budapest, 1892. március, 16. évf. 61. sz. Budapesti Hírlap, 1887. október, 7. évf. 289. sz. Budapesti Hírlap, 1893. december, 13. évf., 348. sz. Budapesti Hírlap, 1893. december, 13. évfolyam, 355. sz. Fővárosi Lapok 1880. augusztus, 185. sz. Fővárosi Lapok 1882. január, 19. sz. Hölgyfutár, 1859. július-december, 10. évf. 78-156. 150. sz. Honismeret, 2011 (39. évfolyam) 2011/3. szám Voigt Vilmos: *Hagyományok Dankó Pista „dalainak” szövegei Jászberényi zeneköltők a múltban.* Jászkiirt, 1907. január 6. Palotás János Zeneiskola 1958–2018. Jászberény, 2018. Pécsi Napló, 1893. december, 2. évf., 287. sz. Pesti Hírlap, 1893. január, 15. évf. 19. sz. Pesti Napló, 1893. december, 44. évfolyam, 353. sz. Történelmi Lapok, 1893. december 1. II. évf. 23. szám

Metykó Béla helytörténeti kutató